

РОЗДІЛ 9

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.1: [343.102:341.45]

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/49>

ЩОДО МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ ОСІБ В МЕЖАХ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНОЮ КРИМІНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ – ІНТЕРПОЛ

ON THE INTERNATIONAL SEARCH OF PERSONS WITHIN THE LIMITS OF COOPERATION WITH THE INTERNATIONAL CRIMINAL POLICE – INTERPOL

Бабасва О.В., к.ю.н.,

доцентка кафедри кримінального процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кумеда А.Ю., студентка III курсу факультету прокуратури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті комплексно досліджено проблематику міжнародного розшуку осіб у контексті кримінального процесуального законодавства України та міжнародного співробітництва у сфері кримінальної юстиції. Увага зосереджена на аналізі теоретико-правових засад та практичних аспектів застосування інституту міжнародного розшуку осіб, які ухиляються від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, особливо у випадках, коли особа переховується за межами території України. У статті обґрунтовано, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України регулює лише окремі аспекти порядку оголошення особи у міжнародний розшук, що створює правову невизначеність і породжує неоднозначність у правозастосуванні. Здійснено аналіз відповідних положень КПК України, підзаконних нормативно-правових актів, міжнародних договорів, а також документів Інтерполу, якими визначається процедура розшуку, взяття під варту та подальшої екстрадиції осіб. Досліджено класифікацію видів розшуку (регіональний, державний, міждержавний, міжнародний), правові основи їх здійснення, а також відмінності між міждержавним та міжнародним розшуком. Вказано, що через збройну агресію РФ та з огляду на делегування повноважень із формування централізованого масиву міждержавного розшуку саме Російській Федерації, Україна де-факто не має можливості реалізувати положення багатьох раніше укладених угод у межах СНД, зокрема Договору про міждержавний розшук. Це, у свою чергу, актуалізує потребу перегляду механізмів міжнародної взаємодії та посилення кооперації з Інтерполом та іншими міжнародними структурами поза межами СНД. У роботі також проаналізовано наявну практику ініціювання міжнародного розшуку через Інтерпол, проблеми, пов'язані з порушенням прав людини, політичним зловживанням цим інструментом, відсутністю чітких і прозорих критеріїв оголошення у розшук. Зокрема, на прикладі української правозастосовної практики показано, що інституційні прогалини у законодавстві України щодо міжнародного розшуку обмежують ефективність екстрадиційної процедури та створюють ризики для дотримання принципу справедливості. Автором акцентовано увагу на тому, що такі прогалини мають системний характер і не можуть бути усунені лише практичним досвідом або індивідуальними рішеннями органів досудового розслідування. Необхідним є розроблення чітких нормативно закріплених процедур, критеріїв і підстав для ініціювання міжнародного розшуку, які відповідали б як міжнародним зобов'язанням України, так і вимогам верховенства права. На основі аналізу сучасної правової доктрини, положень міжнародного права та національного законодавства сформульовано низку пропозицій, спрямованих на удосконалення правового регулювання міжнародного розшуку. Зокрема, запропоновано конкретизувати положення КПК України щодо правової процедури звернення до Інтерполу, встановити нормативні запобіжники зловживання механізмами розшуку в політичних або дискримінаційних цілях, а також гармонізувати українське законодавство з міжнародними стандартами захисту прав людини. Вказано на потребу створення єдиної бази судової практики та методичних рекомендацій щодо ініціювання та ведення міжнародного розшуку, що сприятиме правовій визначеності й уніфікації підходів серед правоохоронних органів.

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне провадження, міжнародний розшук особи, органи кримінальної юстиції, правоохоронні органи, Інтерпол.

The article comprehensively examines the issues of international wanted persons in the context of the criminal procedural legislation of Ukraine and international cooperation in the field of criminal justice. Attention is focused on the analysis of the theoretical and legal principles and practical aspects of the application of the institution of international wanted persons who evade pre-trial investigation bodies, the investigating judge or the court, especially in cases where a person is hiding outside the territory of Ukraine. The article substantiates that the current Criminal Procedure Code of Ukraine regulates only certain aspects of the procedure for declaring a person internationally wanted, which creates legal uncertainty and generates ambiguity in law enforcement. The analysis of the relevant provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, subordinate regulatory legal acts, international treaties, as well as Interpol documents that determine the procedure for searching, taking into custody and subsequent extradition of persons is carried out. The classification of types of wanted persons (regional, state, interstate, international), the legal basis for their implementation, as well as the differences between interstate and international wanted persons are studied. It is indicated that due to the armed aggression of the Russian Federation and due to the delegation of powers to form a centralized array of interstate wanted persons to the Russian Federation, Ukraine de facto does not have the opportunity to implement the provisions of many previously concluded agreements within the CIS, in particular the Treaty on Interstate Wanted Persons. This, in turn, highlights the need to review the mechanisms of international interaction and strengthen cooperation with Interpol and other international structures outside the CIS. The paper also analyzes the existing practice of initiating international wanted persons through Interpol, problems related to human rights violations, political abuse of this instrument, and the lack of clear and transparent criteria for declaring a person wanted. In particular, the example of Ukrainian law enforcement practice shows that institutional gaps in the legislation of Ukraine on international wanted persons limit the effectiveness of the extradition procedure and create risks for compliance with the principle of justice. The author emphasizes that such gaps are systemic in nature and cannot be eliminated only by practical experience or individual decisions of pre-trial investigation bodies. It is necessary to develop clear regulatory procedures, criteria and grounds for initiating an international wanted person, which would meet both Ukraine's international obligations and the requirements of the rule of law. Based on the analysis of modern legal doctrine, provisions of international law and national legislation, a number of proposals aimed at improving the legal regulation of international wanted persons are formulated. In particular, it is proposed to specify the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the legal procedure for applying to Interpol, to establish regulatory safeguards against the abuse of search mechanisms for political or discriminatory purposes, and to harmonize Ukrainian legislation with international standards for the protection of human rights. It is indicated that there is a need to create a single base of judicial practice and methodological recommendations for initiating and conducting international searches, which will contribute to legal certainty and unification of approaches among law enforcement agencies.

Key words: criminal process, criminal proceedings, international wanted list, criminal justice bodies, law enforcement bodies, Interpol.

Постановка проблеми. Умовою виконання обов'язку держави щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень є, зокрема, необхідність притягнення до кримінальної відповідальності кожного, хто його вчинив. Проте, ухилення особи, причетної до вчинення кримінального правопорушення від органу досудового розслідування та суду, стає на заваді реалізації окреслених завдань. Вирішити відповідну ситуацію можливо шляхом оголошення такої особи в розшук. Якщо ж у органів кримінальної юстиції наявна інформація, що особа перебуває за межами України – вона оголошується у міжнародний розшук, що дозволить, у випадку її встановлення здійснити екстрадицію. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) врегулює лише деякі аспекти оголошення особи у міжнародний розшук, що призводить до відсутності єдності у правозастосовній практиці з цього питання. Міжнародний розшук забезпечується як на двосторонньому рівні між державами, так і через міжнародні організації, зокрема Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол (далі – Інтерпол), що в Україні унормовується відповідними нормативно-правовими актами. Водночас практика застосування інституту міжнародного розшуку виявляє низку правових колізій, суперечностей та проблем. Зокрема, йдеться про порушення прав людини при ініціюванні розшуку, зловживанні інструментами Інтерполу в політичних цілях, а також відсутність чітких критеріїв визнання особи такою, що перебуває у міжнародному розшуку. Наявність правових прогалин і відсутність єдиної судової практики у питаннях міжнародного розшуку потребують комплексного наукового осмислення та вироблення чітких критеріїв, які б відповідали як національним інтересам, так і міжнародним зобов'язанням України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських науковців, які в тій чи іншій мірі досліджували це питання, варто згадати таких авторів, як О. М. Бандурка, В. С. Березняк, П. Д. Біленчук, О. В. Верхогляд-Герасименко, О. І. Виноградова, С. В. Давиденко, О. Н. Карпов, О. І. Леженін, М. А. Погорецький, Г. І. Прокопенко, С. Т. Пуня, В. Б. Смелік, О. С. Старенький, Л. Д. Тимченко, Л. Д. Удалова та інші. Їхні наукові доробки внесли вагомий внесок у розвиток досліджень у галузі міжнародного права, кримінального процесу та криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, юридичної психології й адміністративного права, зокрема в аспекті функціонування Інтерполу. Проте, важливі сучасні аспекти співробітництва з системою Інтерпол щодо розшуку осіб з метою притягнення до кримінальної відповідальності потребують постійного ґрунтовного наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Однією з процесуальних функцій слідчого, прокурора відповідно до вимог чинного процесуального законодавства є розшук підозрюваного, що проводиться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду. З огляду на конкретні обставини передбачена можливість здійснення регіонального, державного, міждержавного або міжнародного розшуку. Регіональний розшук являє собою комплекс розшукових заходів, а також заходів блокування з використанням централізованих обліків, які проводяться на рівні району, міста, області [1, с. 2].

Державний розшук є комплексом оперативно-розшукових, розшукових, інформаційно-довідкових, сигнальних та інших заходів, які здійснюються в місцях можливого перебування в Україні розшукуваних, проживання (рестрації) встановлених невідомих осіб, у тому числі з використанням обліків Міністерства внутрішніх справ України, якщо є підстави вважати, що розшукувана (встановлювана) особа може чи могла перебувати (проживати) на території України. Міждержавний розшук – це комплекс оперативно-розшукових, розшукових, інформаційно-

довідкових, сигнальних та інших заходів, які здійснюються на території країн-учасниць СНД за ініціативою правоохоронних органів однієї із зазначених країн з метою встановлення, арешту та видачі (екстрадиції) осіб, які переховуються від дізнання, слідства, суду та виконання вироку суду, з'ясування місцезнаходження та долі безвісно зниклих людей, осіб, які втратили зв'язки з близькими родичами, встановлення місцезнаходження громадян, які ухиляються від виконання рішень судів за позовами, встановлення особи за невідомими трупами та невідомих людей. Міжнародний розшук є комплексом розшукових, інформаційно-довідкових, сигнальних та інших заходів, які здійснюються на території країн-учасниць Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол каналами НЦБ Інтерполу в Україні з метою встановлення, арешту та видачі (екстрадиції) осіб, які переховуються від дізнання, слідства, суду та вироку суду, з'ясування місцезнаходження та долі безвісно зниклих людей, осіб, які втратили зв'язки з близькими родичами, встановлення місцезнаходження громадян, які ухиляються від виконання рішень судів за позовами, встановлення особи за невідомими трупами та невідомих людей [2, с. 9-10].

КПК України унормовує загальні підстави та порядок оголошення особи у міждержавний та міжнародний розшук (ч. 5 ст. 139, ч. 6 ст. 193, ч. 2 ст. 297-1 та ін.). Пунктом 8 розділу VIII «Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні», затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575, передбачено, що у кримінальних провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі злочини, в яких підозрюваного оголошено в розшук, у разі наявності достатніх підстав вважати, що особа може переховуватися за межами України, слідчий відповідно до законодавства вирішує питання про оголошення особи в міжнародний розшук [3].

Як зазначають науковці, міждержавний розшук осіб здійснюється на підставі багатосторонньої угоди («Договір держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав про міждержавний розшук» від 10.12.2010, «Конвенція Західно-Африканських країн» 1994 р. тощо) або двосторонніх угод. Законодавче визначення міждержавного розшуку закріплене в ст. 1 «Договору держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав (далі – СНД) про міждержавний розшук осіб» від 10.12.2010 року № 997. Так «міждержавний розшук» визначався як комплекс оперативно-розшукових, пошукових, інформаційно-аналітичних та інших заходів, спрямованих на: – виявлення, затримання та взяття під варту з метою видачі або здійснення кримінального переслідування осіб, що переховуються від органів дізнання, слідства або суду та ухиляються від відбування кримінального покарання; – встановлення місцезнаходження осіб, що ухиляються від виконання рішення судів за позовами; – встановлення місцезнаходження осіб, зниклих безвісти, або тих, хто втратив зв'язок з родичами; – встановлення особи людини, яка не здатна повідомити про себе установчі дані; – встановлення особи людини за невідомим трупом; – надання інформації про всі категорії осіб, що розшуковуються і встановлюються, які знаходяться за межами держави-ініціатора розшуку, але на територіях Сторін» [4, с. 253]. Проте, на сьогодні, у зв'язку із повномасштабною військовою агресією щодо України та враховуючи, що формування та ведення централізованого масиву міждержавного розшуку, передбаченого окресленою угодою здійснюється органами рф (ст. 7), використання такого виду розшуку відбуватися не може. До того ж, наша держава здійснила вихід з деяких міжнародних договорів, укладених у рамках СНД [5].

До правових актів, які регулюють питання міжнародного розшуку осіб слід віднести на міжнародному рівні:

міжнародні договори, зокрема: Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року (служить основою для співпраці у видачі осіб, що скоїли злочини) та два протоколи: Додатковий протокол 1975 року та Другий Додатковий протокол 1978 року, які уточнюють умови екстрадиції та розширюють можливості для співпраці між державами, Конвенція про екстрадицію 1933 року, до якої Україна приєдналася 18 жовтня 2022 року, Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 року, ратифікованої Україною в 1994 році, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та інші багатосторонні та двосторонні угоди про співпрацю. Окрім того, щодо визначення діяльності Інтерполу: – Статут Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол (із змінами) від 13 червня 1956 року (далі – Статут Інтерполу), Статуту Комісії з контролю файлів Інтерполу, затвердженого Резолюцією 85-ї сесії Генеральної Асамблеї Інтерполу AG-2016-RES-06, Правила Інтерполу з обробки даних, затверджених Резолюцією 80-ї сесії Генеральної Асамблеї Інтерполу AG/2011/RES/07 (із змінами) (далі – Правила Інтерполу), та міжнародних договорів України у сфері міжнародно-правового співробітництва. На національному рівні – КПК України та Закони України: «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво» тощо. Окрім того, після реформування, у тому числі й діяльності правоохоронних органів щодо міжнародного співробітництва [6, с. 111], важливо виокремити також наступні підзаконні нормативно-правові акти: Постанова Кабінету Міністрів України «Про Національне центральне бюро Інтерполу» від 25.03.1993 року № 220 (зі змінами), Положення про Національну поліцію, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877, «Положення про Департамент міжнародного співробітництва Міністерства внутрішніх справ України», затверджене наказом МВС від 21 серпня 2020 року, «Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол» від 17.08.2020 року № 613/380/93/228/414/510/2801/5 (далі – Інструкція) [7] та ін.

Отже, особливого значення у сфері міжнародного співробітництва набуває діяльність Інтерполу та Агентства Європейського Союзу з питань співробітництва у сфері правоохоронних органів (далі – Європол). Саме через механізми цих інституцій здійснюється також практична реалізація міжнародного розшуку – ідентифікація, затримання, тимчасовий арешт та подальша екстрадиція осіб, які ухиляються від кримінальної відповідальності. Інтерпол, як найбільша міждержавна правоохоронна організація, виконує роль координатора у міжнародному розшуку, забезпечуючи ефективний обмін оперативною інформацією між національними правоохоронними органами. У свою чергу, Європол, як інституція Європейського Союзу (далі – ЄС), сприяє поглибленню аналітичної, оперативної та інформаційної взаємодії між державами ЄС, і, хоча не має повноважень на здійснення розшуку в класичному розумінні, активно підтримує процес ідентифікації, локалізації та документування транснаціональних злочинців.

Взаємодія України з Європоллом здійснюється на підставі Угоди між Україною та Європоллом про оперативне та стратегічне співробітництво від 14 грудня 2016 р. (набрала чинності 12 липня 2017 р.) [8]. Згідно з Угодою співробітництво включає як обмін інформацією, так і обмін спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо

процедур кримінальних розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в окремих кримінальних розслідуваннях (ст. 4). У рамках міжнародного співробітництва України з Європоллом у 2015 році було ратифіковано Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом щодо встановлення захищеної лінії зв'язку [9]. Завдяки встановленню захищеного каналу зв'язку SIENA інформаційний обмін між правоохоронними органами України та Європоллом суттєво збільшився. Окрім того, у 2017 році підписано Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом стосовно конфіденційності та забезпечення збереження інформації [10]. У 2018-2019 роках Національною поліцією України опрацьовано методологію Європолу з оцінки загроз організованої злочинності SOCTA. На сьогодні розроблена методологія адаптована до українських реалій застосовується в практичній діяльності Національної поліції України [11, с. 4].

Специфіка ж розшуку в Інтерполі визначається, з одного боку, міжнародним характером його діяльності, а з іншого – внутрішніми правилами організації, які спрямовані на дотримання нейтральності, повагу до прав людини та забезпечення ефективного поліцейського співробітництва. Інтерпол не є наднаціональним органом, не має власних слідчих або арештних повноважень і не виконує функції суду. Його головне завдання – забезпечення комунікації та координації між правоохоронними органами держав-членів шляхом обміну інформацією, аналітичними матеріалами та розшуковими повідомленнями.

Інтерпол керує 19 поліцейськими базами даних (Criminal databases) з інформацією про злочини та злочинців, доступної для країн у режимі реального часу! Відповідні бази містять інформацію щодо: фізичних осіб, жорстокого поводження з дітьми, профілів ДНК, розпізнавання обличчя, викраденого майна, творів мистецтва та ін. Кожен пошук у 19 базах є потенційним проривом у справі для поліцейських усього світу. Так, наприклад, система розпізнавання обличчя INTERPOL Facial Recognition System (IFRS) містить зображення обличчя, отримані з більш ніж 179 країн, що робить її унікальною глобальною базою кримінальних даних. У поєднанні з автоматизованим біометричним програмним додатком ця система здатна ідентифікувати або верифікувати особу шляхом порівняння та аналізу візерунків, форм і пропорцій її рис обличчя та контурів. З моменту запуску системи розпізнавання обличчя Інтерполу наприкінці 2016 року, було ідентифіковано майже 1500 терористів, злочинців, втікачів, осіб, що представляють інтерес, або зниклих безвісти [12, с. 576].

Одним з ключових інструментів Інтерполу є система кольорових повідомлень (оповішень) (notices). Повідомлення Інтерполу це міжнародні запити про співпрацю або сповіщення, які дозволяють поліції країн-членів ділитися важливою інформацією, пов'язаною зі злочинністю. Повідомлення публікуються Генеральним секретаріатом на запит Національного центрального бюро та надаються всім країнам-членам. У базі Інтерполу наявні вісім таких оповіщень: Червоне оповіщення (RED NOTICE); Синє оповіщення (BLUE NOTICE); Зелене оповіщення (GREENNOTICE); Жовте оповіщення (YELLOW NOTICE); Чорне оповіщення (BLACK NOTICE); Пурпурне оповіщення (PURPLE NOTICE); Помаранчеве оповіщення (ORANGE NOTICE) та Спеціальне повідомлення Інтерполу – Ради Безпеки ООН: видано для юридичних та фізичних осіб, які є об'єктами санкційних комітетів Ради Безпеки ООН [2].

Червоне повідомлення (червона картка) – це запит до правоохоронних органів усього світу знайти та тимчасово затримати особу з метою подальшої екстрадиції.

Вона видається Генеральним секретаріатом Інтерполу на підставі запиту держави-члена за умови дотримання певних критеріїв, зокрема – наявності судового рішення або ордеру на арешт, опису злочину, доказів вини, інформації про особу тощо. Водночас червона картка не є міжнародним ордером на арешт у правовому розумінні. Її правова сила залежить від внутрішнього законодавства тієї чи іншої держави, яка самостійно вирішує, чи затримувати особу на підставі червоного повідомлення. Процес публікації червоного повідомлення не є автоматичним. Перед розміщенням інформації про розшук Генеральний секретаріат Інтерполу перевіряє запит на відповідність Статуту організації, зокрема на предмет дотримання принципу нейтральності, заборони переслідування з політичних, расових, релігійних або військових мотивів (ст. 3 Статуту Інтерполу) [13]. Якщо ж розшук не відповідає вимогам, повідомлення може бути не опубліковане або видалене після звернення особи до Комісії з контролю за файлами (CCF).

Паралельно з червоною картою у практиці Інтерполу використовується червона дифузія (Red Diffusion), яка за своєю суттю виконує схожі функції – інформування про розшук особи, однак має іншу юридичну природу і порядок розповсюдження. Дифузія – це менш формалізоване повідомлення, яке надсилається однією країною безпосередньо до інших країн-членів через захищену мережу Інтерполу I-24/7, без обов'язкової попередньої перевірки з боку Генерального секретаріату. На практиці це дозволяє державам діяти швидше, оминаючи етап розгляду запиту на центральному рівні. Водночас така оперативність створює ризики для порушення прав особи, зокрема через можливість зловживання розшуком у політичних цілях, що є особливо актуальним для авторитарних режимів.

Відмінність червоної картки від червоної дифузії полягає у рівні перевірки та офіційності. Якщо червоне повідомлення проходить формальний розгляд та затверджується Генеральним секретаріатом Інтерполу, після чого інформація публікується в центральній базі даних і, за потреби, виноситься на загальний огляд (наприклад, на офіційному сайті), то дифузія є ініціативою окремої держави і поширюється лише між національними центральними бюро (далі – НЦБ) країн, які її отримали. Також важливо, що на момент подання дифузії не завжди вимагається ордер на арешт – іноді достатньо оперативної інформації або підстав, які надає національна держава. У зв'язку з цим, червону дифузії значно легше оскаржити та зупинити у разі виявлення порушень [13].

10 березня 2022 року Генеральний секретаріат Інтерполу оприлюднив заяву у зв'язку з конфліктом в Україні, згідно з якою для запобігання переслідування осіб, які беруть участь у конфлікті в Україні або за його межами, були запроваджені посилені заходи нагляду та моніторингу щодо росії [14]. Так звані дифузії більше не могли надсилатися безпосередньо з Національного центрального бюро москви до країн-членів. Увесь обмін інформацією з рф був організований через Генеральний секретаріат, який здійснював попередню перевірку. Очевидно через це зменшилася і загальна кількість опрацьованих в Україні звернень по лінії Інтерполу – з 81,3 тис. у 2021 році до 77,2 тис. у 2023 році [15].

Проте, це не вплинуло на попередні запити росії до Інтерполу щодо розшуку осіб, зокрема, громадян України. А вже з моменту окупації росією Криму та окремих регіонів Донецької і Луганської областей, вона залишалась партнером України по лінії Інтерполу. Так, 17 грудня 2021 року в аеропорту Неаполя було затримано українського режисера Євгена Лавренчука за запитом росії [7]. Втім, у березні 2022 року суд Неаполя випустив режисера з-під варту, зазначивши, що червона картка щодо Лавренчука була видана росією з політичних мотивів [16].

Як зазначає М. Пашковський, міжнародний розшук може здійснюватися не лише, наприклад, каналами Інтер-

полу, але й на договірній основі між двома чи декількома державами [17]. Також існують думки відносно продовження взаємодії деяких країн світу з росією щодо переслідування осіб. Так, у місті Паттайя 24 січня 2024 року відбувся концерт гурту «Би-2» після якого поліція затримала 7-х учасників гурту. Зокрема, мова йде про Шуру Би-2 (Олександр Уман) і Льову Би-2 (Єгор Бортник), а також Андрія Звонкова, Макса Лакмуса, Бориса Ліфшиця і Яна Ніколенка. Усіх учасників затримали та утримували у міграційному центрі у загальній камері на 80 осіб. Попередньою версією підстави затримання була підозра, що учасники гурту нелегально дали концерти, оскільки приїхали до країни по туристичній візі. Однак, також є твердження, що звернення про арешт музикантів надійшло від генерального консульства рф у Таїланді. Все тому, що гурт не підтримує політику російського президента та виступає за підтримку армії Збройних Сил України. Затриманих мали депортувати до росії, однак згодом всіх відправили до Ізраїлю [18].

Україна є членом Інтерполу, що дозволяє органам правопорядку звертатися до цієї організації із запитом про публікацію Червоного оповіщення, яке є запитом про затримання особи з метою її екстрадиції або передачі для притягнення до відповідальності. Водночас, важливо зазначити, що публікація Червоного оповіщення Інтерполу не є автоматичним підтвердженням того, що особа була оголошена у міжнародний розшук, оскільки це лише інструмент для поширення інформації серед правоохоронних органів країн-членів Інтерполу. Зокрема, ВАКС у ухвалі від 11.01.2024 у справі № 991/6813/23 [19] зазначив, що моментом оголошення підозрюваного в міжнародний розшук вважається внесення його даних до бази Інтерполу. Однак, факт надсилання запиту до Генерального Секретаріату Інтерполу щодо публікації оповіщення ще не означає, що відповідні відомості були внесені в базу даних цієї організації, а отже, не є початком процесу розшуку особи. У такому випадку, подання клопотання Департаментом міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України про публікацію Червоного оповіщення ще не є підтвердженням його публікації, і не є фактичним запитом про розшук цієї особи серед інших країн-членів Інтерполу».

Порядок, за яким правоохоронні органи України використовують систему Інтерполу для міжнародного розшуку, регламентується рядом нормативних актів: це, зокрема, Правила Інтерполу з обробки даних, Інструкція № 3/1/2/5/2/2, Інструкція № 3дск, Інструкція № 575 тощо [20]. Відповідно до них, міжнародний розшук – це комплекс заходів, які проводить Національне центральне бюро Інтерполу (далі – НЦБІ) для виявлення та затримання осіб, що переховуються, або для встановлення особи невідомих трупів чи зниклих осіб.

Щоб оголосити особу в міжнародний розшук, правоохоронний орган має направити запит до НЦБІ з повним пакетом інформації. Після перевірки, НЦБІ може звернутися до Генерального секретаріату Інтерполу для публікації так званого повідомлення з «червоним кутом» (red notice). Таке повідомлення означає офіційний початок міжнародного розшуку. Ці повідомлення видаються лише в разі, якщо: злочин є тяжким загальнокримінальним (наприклад, не адміністративне правопорушення чи сімейна справа), максимальне покарання за вчинене діяння – щонайменше 2 роки позбавлення волі, або особа вже засуджена щонайменше до 6 місяців, є інтерес для міжнародного поліцейського співробітництва. Для того щоб публікація red notice була можливою, потрібно надати: ідентифікаційні дані особи (ПІБ, дата народження, фото, відбитки пальців, ДНК, документи); процесуальну інформацію: опис злочину, кваліфікацію, статтю закону, вирок, дані про ордер на арешт тощо. Варто зауважити, що ухвала слідчого судді про дозвіл на затримання з метою при-

воду не вважається ордером на арешт у розумінні Правил Інтерполу. КПК України також містить чіткі вимоги щодо того, коли може бути призначено спеціальне досудове розслідування або судовий розгляд за відсутності обвинуваченого – це можливо лише в разі, коли підозрюваного оголошено у міжнародний розшук. У свою чергу, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою заочно можливе лише після такого оголошення.

Давиденко С.В. та Верховгляд-Герасименко О.В. прийшли до висновку, що оголошення особи в міжнародний розшук є виключною компетенцією Інтерполу, і ні слідчий, ні прокурор не мають відповідних повноважень для цього [21]. Такий стан справ ускладнює дотримання засади розумних строків у кримінальному провадженні, оскільки це питання безпосередньо стосується прав і свобод людини, воно потребує чіткого врегулювання саме на рівні кримінального процесуального законодавства, адже його відсутність перешкоджає ефективній роботі уповноважених органів.

У постанові Вищого антикорупційного суду від 16 вересня 2021 року у справі № 991/5521/21 [22] зазначено, що трактування поняття «оголошення особи в міжнародний розшук» як моменту винесення відповідної постанови слідчим, на чому наполягає обвинувачення, фактично означає, що участь особи в кримінальному провадженні залежить від розсуду сторони обвинувачення. Інакше кажучи, за логікою прокурора, сам факт ухвалення постанови – навіть без її фактичного виконання – вже є достатньою підставою для проведення спеціального досудового розслідування або спеціального судового провадження, які можуть відбуватися за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого. Однак такий підхід суперечить основоположним принципам, зокрема верховенству права, праву на захист і справедливий суд, а також принципу змагальності сторін. Адже реалізація права на захист не може залежати від бажання сторони обвинувачення.

Як вже зазначалось, Правила Інтерполу не гарантують автоматичної публікації таких червоних оповіщень відповідно до статті 76, кожен запит підлягає перевірці Генеральним секретаріатом Інтерполу, і за певних умов у публікації може бути відмовлено. На сьогодні спостерігається поширена практика, коли Комісія з контролю файлів Інтерполу відмовляє у розміщенні карток оповіщення або скасовує їх за зверненнями самих осіб чи їхніх адвокатів. Це відбувається, зокрема, через недотримання вимог, визначених у розділах 2 та 3 Правил Інтерполу щодо обробки інформації, які чітко регламентують умови публікації кожного типу карток. Українські правоохоронні органи не завжди виконують ці умови, що дає підстави для відмови у розміщенні або скасуванні вже опублікованих карток. Так, наприклад, у листі Генерального секретаріату Інтерполу до Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) від 12 лютого 2021 року (вих. № 2020/69817/NDTF) [23] зазначено, що на основі наявної на той момент інформації запит викликає сумніви щодо його відповідності положенням статті 2(1) Конституції Інтерполу. У зв'язку з цим Генеральний секретаріат ухвалив рішення не публікувати відповідне повідомлення, а також вилучити інформацію про зазначену особу з бази даних Інтерполу.

Необхідність у скасуванні "червоної картки" може бути зумовлена тим, що в запиті або доданих до нього документах не вказано час і місце скоєння правопорушення, немає чіткого посилання на конкретні статті кримінального закону із зазначенням редакції, не зазначено максимальної санкції, а також відсутні докази ухвалення рішення про арешт особи, тобто рішення про тримання під вартою відповідно до положень КПК України. Разом з тим, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за відсутності особи можливе лише у разі наявності доказів її оголошення у міжнародний розшук. Єдиним підтвердженням цього факту є саме наяв-

ність «червоної картки» в базі даних Інтерполу. У зв'язку з цим виникає правова колізія між вимогами КПК України та нормами Інтерполу: для того щоб Інтерпол погодився на публікацію «червоної картки», необхідно подати до Комісії з контролю файлів відповідне судове рішення про арешт особи. Однак в українському кримінальному процесі таке рішення може бути ухвалене лише після того, як особа вже буде офіційно оголошена у міжнародний розшук, тобто після публікації тієї ж картки [24].

Проблема видалення інформації з бази даних Інтерполу є однією з найскладніших і водночас найактуальніших у контексті дотримання прав людини, законності та прозорості міжнародного розшуку. Внесення інформації до баз даних Інтерполу здійснюється через Національні центральні бюро, які діють у кожній країні, що є членом організації. Таке бюро, як правило, є окремим підрозділом поліції, відповідальним за взаємодію з Інтерполом та обмін інформацією. В Україні функції Національного центрального бюро Інтерполу виконує Національна поліція – відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 220 від 25 березня 1993 року «Про національне центральне бюро Інтерполу». Інтерпол, позиціонує себе як нейтральну поліцейську організацію, що не втручається в політичні, військові, релігійні чи расові конфлікти, зобов'язаний забезпечувати дотримання принципів правової держави і уникати використання своїх механізмів у спосіб, який суперечить міжнародному праву. Так, згідно зі ст. 3 Конституції Інтерполу, розповсюдження не буде зафіксовано в базі даних організації, якщо воно має політичний, військовий, релігійний або расовий характер. Втім, практика свідчить, що система червоних повідомлень і дифузій нерідко використовується авторитарними чи недемократичними режимами для політичного переслідування опонентів, активістів, журналістів, правозахисників або бізнесменів. У таких випадках особа, стосовно якої ініційовано міжнародний розшук, може тривалий час перебувати під загрозою затримання, обмеження свободи пересування, втрати віз, арешту майна або навіть екстрадиції до країни, де їй загрожує порушення прав і свобод.

Оскарження червоної картки або іншого повідомлення в Інтерполі є можливим лише через спеціалізований орган – Комісію з контролю за файлами (Commission for the Control of INTERPOL's Files, CCF). Цей орган діє на підставі власного Регламенту й уповноважений розглядати звернення осіб щодо неправомірного внесення даних до бази Інтерполу. Проте процедура оскарження має низку суттєвих недоліків, що ставлять під сумнів її ефективність і своєчасність [25].

Перш за все, процедура є закритою – розгляд звернення здійснюється без участі заявника, не передбачає відкритих слухань, а рішення Комісії є остаточними і не підлягають перегляду в інших органах Інтерполу. Заявник зазвичай не має доступу до повного обсягу матеріалів, на підставі яких було внесено червоне повідомлення, а тому фактично позбавлений можливості ефективного захисту. Попри те, що CCF іноді надсилає державі-заявнику уточнення або запит на додаткову інформацію, процес розгляду часто триває від кількох місяців до понад року, що є критично неприйнятним у випадках, коли мова йде про обмеження свободи особи.

Крім того, відсутній єдиний прозорий стандарт оцінки, що саме вважається політичним переслідуванням або порушенням прав людини. Комісія, хоч і керується принципами Статуту Інтерполу та міжнародного права, у практиці не завжди однаково тлумачить поняття «зловживання розшуком». Це створює ситуацію, коли схожі справи можуть мати різний результат, залежно від політичної чутливості справи, якості поданих документів або активності адвокатів.

Ще однією проблемою є повільна імплементація рішень CCF. Навіть після позитивного рішення Комісії щодо вида-

лення інформації з бази Інтерполу не всі країни-члени негайно оновлюють свої локальні бази даних. Це призводить до ситуацій, коли особу продовжують затримувати в аеропорту або прикордонному пункті інших держав, попри офіційне скасування розшуку. Нерідко країни, які ініціювали червоне повідомлення, повторно подають аналогічні запити, намагаючись обійти заборону через зміну формулювань або подачу нового пакету документів, що створює ефект «нескінченного переслідування», навіть після одного виграного оскарження.

Висновки. На сучасному етапі аналізу правового регулювання та практичного застосування інституту міжнародного розшуку, зазначимо, що недоліки, які констатувалися науковцями з моменту прийняття КПК України, залишаються й сьогодні, зокрема: відсутність у кримінальному процесуальному законодавстві України спеціальної процедури оголошення особи в міжнародний

розшук, моменту, з якого вважати особу такою, що оголошена у міжнародний розшук, невизначеність у підставах та порядку видалення інформації з бази розшуку Інтерпол, порядку продовження актуальності міжнародного розшуку, у випадку закінчення строку дії ухвали слідчого судді/суду щодо затримання особи, можливості деяких країни зловживати інструментами міжнародного розшуку, зокрема, щодо громадян інших держав та ін.

Таким чином, хоча міжнародний розшук є важливим аспектом у забезпеченні вирішення завдань кримінального провадження зокрема, та боротьби зі злочинністю загалом, він також потребує вдосконалення механізмів контролю за використанням та дотриманням прав людини. Це підкреслює необхідність більш ретельного моніторингу і удосконалення процедур, щоб запобігти зловживанням і забезпечити справедливість втручання у права людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Неклюдов В.М. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування» № 2164 від 20.09.2019 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66916&pf35401=50403> (дата звернення: 26.05.2025).
2. Удалова Л.Д. Фондова лекція з навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України». Тема № 10 «Міжнародна організація поліції – Інтерпол» / Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2015 р. 38 с. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/kkp/lectures/spoy/LEK_10.doc (дата звернення: 26.05.2025).
3. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
4. Погорецький М.А., Старенький О.С. Науковий висновок щодо оголошення особи в міжнародний розшук / Вісник кримінального судочинства. № 3. 2018 р. С. 249-265. URL: https://vkislaw.knu.ua/images/verstva/3_2019_POHORETSKYI_STARENKYI.pdf DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/249-265> (дата звернення: 26.05.2025).
5. Про вихід з деяких міжнародних договорів, укладених у рамках Співдружності Незалежних Держав: Закон України від 23.08.2023 р. № 3349-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3349-20#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
6. Бабаєва О.В., Клименко А.А. Особливості нормативного регулювання діяльності Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва. С. 107-111. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16237675846929.pdf> DOI: 10.25313/2520-2308-2021-5-7213 (дата звернення: 26.05.2025).
7. Терещук Г. Затримання Євгена Лавренчука в Італії на запит Росії. Що кажуть рідні і друзі українського режисера? 4 січня 2022 – «Радіо свобода». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yevhen-lavrenchuk-italiyarosiya/31639171.html> (дата звернення: 26.05.2025).
8. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 14.12.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text (дата звернення: 26.05.2025).
9. Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом щодо встановлення захищеної лінії зв'язку від 04.06.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_a12#Text (дата звернення: 26.05.2025).
10. Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом стосовно конфіденційності та забезпечення збереження інформації від 21.10.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1823-20#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
11. Руденко М.М. Європейські засади і стандарти забезпечення організації та діяльності поліції. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8 2024 р. URL: http://lsej.org.ua/8_2024/8.pdf (дата звернення: 26.05.2025).
12. Babaieva O., Romantsova Ya., Zelinska O., Legal Framework for digitalization of Law Enforcement Agencies in Ukraine in the Field of criminal Justice // Електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету *«Юридичний науковий журнал»*. 2024. № 4. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/137> URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/139.pdf (дата звернення: 26.05.2025).
13. Статут міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол від 13 червня 1956 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#n195 (дата звернення: 07.04.2025).
14. Ukraine: INTERPOL General Secretariat statement. 10 March 2022. URL: <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2022/Ukraine-INTERPOL-General-Secretariat-statement> (дата звернення: 26.05.2025).
15. Богатир В. Як воєнний стан в Україні вплинув на роботу Нацбюро Інтерполу. URL: <https://pravo.ua/iak-voiennyi-stand-v-ukraini-vplynuv-na-robotu-natsbiuro-interpolu-bloh-advokata-volodymyra-bohatyria/> (дата звернення: 26.05.2025).
16. Бальчінос А. Італійський суд закрав справу та відпустив екресжисера Одеської опери Євгена Лавренчука / 25 березня 2022 р. – ІНТЕНТ. URL: <https://intent.press/publications/health/2025/naibilshii-strakh-likaria-shcho-patsiiient-ne-vidnovitsia-khirurg-ivan-beskovnii/> (дата звернення: 26.05.2025).
17. Пашковський М. Міжнародний розшук у кримінальному провадженні: визначити чи виключити? 17/02/2023 – HSA. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/miznarodnii-rozsuk-u-kriminalnomu-provadženni-viznaciti-ci-viklyuciti> (дата звернення: 26.05.2025).
18. Копотій-Шматкова О. Стала відома подальша доля гурту Би-2, заарештованих у Таїланді / 1 лютого 2024 р. – «ФОКУС». URL: <https://focus.ua/uk/lifestyle/624025-uchasnikiv-gurtu-bi-2-deportuvali-tajlandu> (дата звернення: 26.05.2025).
19. Бандурка О. М. Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції: наук.-практ. посібник / О. М. Бандурка; Національний ун-т внутрішніх справ. Харків: Основа, 2003. 323 с.
20. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол: затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17.08.2020 № 613/380/93/228/414/510/2801/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
21. Давиденко С. В., Верхогляд-Герасименко О.В. Проблеми вдосконалення правового регулювання процедури оголошення особи в міжнародний розшук. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 233-237. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2019/64.pdf (дата звернення: 26.05.2025).
22. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 11.01.2024 у справі № 991/6813/23. URL: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 26.05.2025).
23. Лист Генерального секретаріату Інтерполу до Національного антикорупційного бюро України від 12 лютого 2021 року (вих. № 2020/69817/NDTF) <https://uba.ua/documents/%D0%9A%D0%BB%D1%8E> (дата звернення: 26.05.2025).
24. Постанова Вищого антикорупційного суду від 16 вересня 2021 року у справі № 991/5521/21. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/summons/991_5521_21_12.12.2024.pdf (дата звернення: 26.05.2025).
25. Офіційний сайт міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол. URL: <https://www.interpol.int/Who-we-are/What-is-INTERPOL> (дата звернення: 26.05.2025).